

HOZIRGI ZAMON OILASI, UNING TURLARI VA FUNKTSIYALARI

Matnazarova Dilorom¹

Urganch tumani 38-sonli maktab

KEYWORDS

oila, zamonaviy oila,
sotsiologiya, funksiyalar,
ijtimoiy institut, tarbiya,
kommunikatsiya,
feliotsitologiya, demografiya,
jamiyat.

ABSTRACT

Ushbu maqolada hozirgi zamon oilasining turlari va ularning jamiyatdagi o'рни, asosiy funksiyalari sotsiologik va etnografik nuqtai nazardan yoritib berilgan. Oila nafaqat biologik va iqtisodiy birlik, balki tarbiyaviy, kommunikativ va feliotsitologik funksiyalarni bajarayotgan muhim ijtimoiy institut sifatida baholanadi. Maqolada oilaning turlarini tasniflash mezonlari va har bir funktsiyaning zamonaviy sharoitdagi ahamiyati ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, davlat va jamiyat tomonidan oilaga qaratilgan e'tibor va qo'llab-quvvatlash siyosatining dolzarbligi ham alohida ta'kidlangan.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15384214**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Oila - ijtimoiy, tabiiy omillar asosida shakllangan kichik jamoa sifatida ikki jinsga mansub bo'lgan shaxslar o'rtasidagi munosabatlarning birga hayot qurib nasl qoldirish, faqat farzandni dunyoga keltirish emas, balki ularni ma'naviy va jismoniy kamol toptirib, hayotga mustaqil qadam qo'yishiga sharoit yaratishdir.

Oila har bir xalqning, millatning davomiyligini saqlaydigan, milliy qadriyatlarning rivojini ta'minlaydigan, yangi avlodni dunyoga keltirib, uni ma'naviy va jismoniy barkamol qilib tarbiyalaydigan, jamiyatning asosiy negizi hisoblanuvchi muqaddas maskandir. Oila tabiatning eng go'zal mo''jizalaridan biri bo'lib, u insonlarga xos "tabiiy-biologik", iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy munosabatlariga asoslangan ijtimoiy birlikdir.

Oila – insoniyat jamiyatining eng qadimiy ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, uning asosiy funksiyasi nafaqat biologik, balki ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy ehtiyojlarni qondirishdan iboratdir. Oila doirasida avlodlar uzluksizligi, tarbiya, qadriyatlar merosi va ijtimoiylashuv amalga oshadi [1, 23-b.]. Bugungi kunda oilaning shakli, tuzilmasi va funksiyalari turli omillar – urbanizatsiya, migratsiya, global madaniy ta'sirlar va texnologik taraqqiyot natijasida sezilarli darajada o'zgarib bormoqda [2, 14-b.].

¹ Urganch tumani 38-sonli maktab o'qituvchisi

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilgan va davlat tomonidan himoya qilinishi kafolatlangan [3, 24-b.]. Bu holat oilaning ijtimoiy institut sifatida muhimligini yanada mustahkamlab beradi.

Hozirgi zamon oilasining turlari. Sotsiologik va etnografik tadqiqotlarda hozirgi zamon oilasi mezonlarga ko'ra quyidagi shakllarda tasniflanadi [4, 88-b.]:

1. **Tarkibiga ko'ra:** to'liq, to'liq bo'lmagan (ota yoki onasiz), qayta qurilgan (ikkinchi nikoh) oilalar.
2. **Avlodlar soniga ko'ra:** nuklear (ota-ona va farzandlardan iborat) va ko'p avlodli oilalar.
3. **Farzandlar soniga ko'ra:** farzandsiz, 1, 2, 3 va undan ortiq bolali oilalar.
4. **Er-xotinning ma'lumot darajasiga ko'ra:** oliy, o'rta-maxsus, umumiy o'rta yoki boshqa.
5. **Hududiy joylashuviga ko'ra:** shahar, qishloq va aralash tipdagi oilalar.
6. **Ijtimoiy kelib chiqishiga ko'ra:** ishchilar, dehqonlar, ziyolilar oilalari.
7. **Milliy tarkibiga ko'ra:** bir millatli va ko'pmillatli oilalar.

Ushbu turlanishlar oilaning strukturaviy xususiyatlarini tahlil qilishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi [5, 52-b.].

Oilaviy institutning asosiy funksiyalari

Oila zamonaviy jamiyatda quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

1. Reprodukativ funksiyasi

Bu funksiya biologik jihatdan insoniyatning davomiyligini ta'minlaydi. Reprodukativlik orqali nafaqat farzand dunyoga keladi, balki jamiyatning demografik barqarorligi ham ta'minlanadi [6, 117-b.].

2. Tarbiyalar funksiyasi

Farzandlarning ijtimoiylashuvi, axloqiy, estetik, mehnatga va jamiyatga munosabat shakllanishi aynan oilada boshlanadi. Oila birinchi ijtimoiy institut sifatida bola ongi va xarakterining poydevorini belgilaydi [7, 63-b.].

3. Iqtisodiy funksiyasi

Oila iqtisodiy jihatdan o'zining mustaqil birlik sifatidagi roli bilan ahamiyatli. Oilaviy byudjetni shakllantirish, resurslarni boshqarish, iste'mol va tejash odatlari bolalarda iqtisodiy madaniyatni rivojlantiradi [8, 78-b.].

4. Kommunikativ funksiyasi

Oila ichida ijtimoiy muloqot, hissiy aloqalar, o'zaro tushunish va emotsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari mavjud bo'lib, bu shaxs psixologik salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [9, 91-b.].

5. Regulyativ (nazorat) funksiyasi

Oila ichki ijtimoiy nazorat vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bu orqali odob-axloq qoidalari, ijtimoiy norma va qadriyatlar avloddan avlodga uzatiladi. Ota-ona tomonidan bolalarga beriladigan ijtimoiy "ruxsat" va "taqiq"lar ijtimoiy tartibotning boshlang'ich darajasidir [10, 109-b.].

6. Feliotsitologik (shaxsiy baxt) funksiyasi

Zamonaviy ijtimoiy psixologiyada bu funksiya shaxsning o'zini baxtli his etishida oila muhitining ahamiyatini anglatadi. Shaxsiy hayotdagi muvaffaqiyat, o'zini to'liq anglash, mehr-oqibat, emotsional barqarorlik aynan oilada shakllanadi [11, 147-b.].

Yuqoridagi funktsiyalarning muvaffaqiyatli bajarilishi har qanday oila uchun oila baxtini ta'minlovchi me'zon hisoblanadi. Shuni ham nazarda tutish kerakki, oila – jamiyatning bir bo'lagi, uning asosiy yacheykasidir. Shuning uchun oilaning o'z funktsiyalarini muvaffaqiyatli bajarishi nafaqat uning ichki holatiga, shu bilan birga jamiyatning ijtimoiy sog'lomligiga ham ta'sir etadi. Shunday ekan jamiyatni sog'lomlashtirish uchun eng avvalo oilaviy munosabatlarni yo'lga qo'yish, oilaning faqat ichki muammolarinigina emas, balki umumijtimoiy muammolarini ham hal qilishga hissa qo'shishini ta'minlash lozim. Zamonaviy oila turli shakllarda namoyon bo'lishiga qaramay, u jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy barqarorligining negizi sifatida ahamiyatini saqlab qolmoqda. Oila nafaqat farzand tarbiyasi yoki iqtisodiy birlik sifatida, balki madaniy, axloqiy va emotsional barqarorlik manbai sifatida ham mustahkam institut bo'lib qolmoqda. Uning har bir funksiyasi jamiyat taraqqiyoti va inson salohiyatining yuzaga chiqishida beqiyos rol o'ynaydi. Shunday ekan, davlat va jamiyat tomonidan oilaga nisbatan e'tibor va qo'llab-quvvatlash siyosati izchil davom ettirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Giddens E. Sotsiologiya. — T.: «O'zbekiston», 2001. — 23-b.
2. Bauman Z. Liquid Modernity. — Cambridge: Polity Press, 2000. — 14-b.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — T.: "Adolat", 2008. — 24-b.
4. Xamroqulova B.M. Oila sotsiologiyasi. — T.: TDIU, 2005. — 88-b.
5. Arifxanova Z.X. Oila madaniyatining zamonaviy talqini. — T.: Ma'naviyat, 2013. — 52-b.
6. Toshbayeva T.X. Oila va ijtimoiy tizimlar. — T.: Fan, 1999. — 117-b.
7. Yusupov Q.Y. Oila psixologiyasi asoslari. — T.: Ilm Ziya, 2010. — 63-b.
8. Karimova D. Oila iqtisodiyoti asoslari. — T.: IQTISOD, 2008. — 78-b.
9. Qodirov S. Oila va jamiyat. — T.: Ma'naviyat, 2012. — 91-b.
10. Shoniyo'zov K. O'zbek xalqining shakllanish jarayoni. — T.: Fan, 2001. — 109-b.
11. Nazarova M. Feliotsitologiya va zamonaviy oila. — T.: TMI, 2015. — 147-b.